

Příspěvek přináší základní seznámení s hlavními službami, které Městská knihovna v Praze poskytuje uživatelům v online prostředí. Článek se soustředí převážně na majoritní pozici tvorby elektronických knih, která patří v současnosti k nejžádanějším a nejfrekventovanějším službám, které Městská knihovna v Praze poskytuje. Dále specifikuje dílčí kritéria a standardy tvorby elektronických knih a okrajově se věnuje i dalším online službám. Mezi ty patří například správa vlastní digitální knihovny nebo přístup k oborovým databázím.

Městská knihovna v Praze (MKP) zahájila v roce 2008 provoz vlastního Oddělení digitalizace, čímž se začala aktivně podílet na stále se dynamicky rozvíjející digitalizaci dokumentů v České republice. Současně s tím začala narůstat potřeba zpřístupňovat výsledky této práce a sdělovat je veřejnosti. Z toho důvodu se pražská městská knihovna začala ve větší míře soustřeďovat na služby, které je možné uživatelům poskytovat online.

Městská knihovna v Praze je svou rozsáhlou sítí poboček největší městskou knihovnou u nás. Je tedy samozřejmostí, že sleduje soudobé trendy v knihovnictví i službách a snaží se je patřičně implementovat do svých pracovních procesů a postupů. Mezi tyto trendy patří také skutečnost, že stále větší množství uživatelů si přeje využívat některé ze služeb z pohodlí svého domova, nezávadka jinou formou než tomu bylo u klasických knihoven doposud.

Mezi hlavní služby MKP poskytované v online prostředí patří:

- e-publikační činnost – zpřístupňování elektronických knih,
- správa vlastní digitální knihovny Kramerius,
- přístup do oborových databází.

E-publikační činnost MKP

Velký důraz je v současnosti kladen především na e-knihy. Městská knihovna v Praze si je vědoma potenciálu, který elektronické knihy mají. Navzdory tomu, že v České republice stále převládá tradicionalističtější přístup k četbě, kdy uživatelé preferují tištěné publikace, elektronické knihy se pomalu začínají dostávat do popředí zájmu. Tím se také stávají vhodným předmětem pro poskytování služeb knihovnami.

Knihovny jako instituce mají několik možností, jak čtenářům poskytovat e-knihy v rámci doplnění svého tradičního fondu. Mohou je půjčovat, k čemuž lze využít například projekt E-reading (*ereading.cz*). Ten poskytuje za úplaty díla v elektronické podobě na určitou, předem stanovenou dobu. Knihovny mohou takové tituly nabízet, čtenáři si je mohou stahovat do svých zařízení, ale po uplynutí stanovené lhůty se daný dokument automaticky znehodnotí a není možné jej nadále číst. Řada uživatelů shledává, s jistou nadsázkou, výhodným, že jim v takovém případě na elektronické výpůjčce nemůže nabíhat zpozdně.

Druhou možností je pak poskytovat e-knihy zcela zdarma na neomezenou dobu. Touto cestou se vydala i Městská knihovna v Praze, která figuruje jako nakladatel, takže knihám může nejen přidělovat ISBN, ale zároveň je vlastníkem licence, která

umožňuje knihy bezplatně šířit. Nyní tak nabízí čtenářům více než tisíc elektronických knih různého zaměření (včetně cizojazyčných), které si uživatelé mohou libovolně stahovat nebo prohlížet online přímo z webového katalogu knihovny. Z této nabídky si mohou vybrat nejen registrovaní čtenáři pražské knihovny, ale jakýkoliv uživatelé. Ostatním knihovnám je v případě zájmu umožněno stahovat připravené soubory e-knih přes protokol OAI-PMH a umísťovat je pak do svého katalogu.

V současné době se jedná o nejméně frekventovanější a nejžádanější službu v online prostředí, kterou Městská knihovna v Praze poskytuje. Vzhledem k tomu knihovna rozšiřuje škálu pro výběr titulů, v němž jsou nyní zahrnuty nejen klasická díla, sloužící především studentům v rámci povinné četby, ale celá řada čtenářsky atraktivních, současných českých děl. Mimo jiné se pražská knihovna postupně také snaží dát prostor začínajícím autorům – ať už formou tvorby sborníků z rozličných literárních soutěží, ale také zviditelněním méně známých jmen.

Aby byla služba čtenářům co nejkvalitnější, hledí knihovna nejen na výběr hodnotných titulů, ale dbá také důsledně na jejich zpracování, které probíhá v Oddělení digitalizace. Každá e-kniha prochází celou řadou procesů, mezi něž patří i redaktorská a korektorská činnost, aby výsledný produkt odpovídal standardům, na něž jsou čtenáři zvyklí. Zohledňována je mimo jiné i samotná grafická stránka knihy – dochází ke spolupráci s externími grafiky a výtvarníky, jejichž díla udávají e-knihám ráz.

Během let, kdy se MKP věnuje vydávání elektronických knih, si již vybudovala stabilní workflow, díky němuž je v současnosti tvorba a následné zpřístupňování e-knih plynulé a umožňuje publikování i graficky náročnějších děl. V Oddělení digitalizace dochází samozřejmě ke sledování vývoje v odvětví e-publikační činnosti a nové standardy jsou následně při tvorbě e-knih uplatňovány.

Jedna e-kniha vychází v průměru na 8 500 Kč (během prvního roku existence – během roků následujících se náklady na ni snižují až takřka na nulu). Konkrétní částky se pochopitelně liší kus od kusu (volná díla vycházejí levněji než díla stále vázaná autorskými právy). Měsíčně se pak každý titul stáhne v průměru pětadesátkrát. Toto číslo samo o sobě není nijak závratné. V celkovém počtu elektronických knih, které MKP čtenářům nabízí, to však dělá v průměru 110 000 stažení za měsíc.

Městská knihovna v Praze tak nyní vydává v průměru jednu knihu denně.

E-knihy do každé knihovny

Městská knihovna v Praze je také koordinátorem služby nazvané *E-knihy do každé knihovny*. Tato služba spočívá ve zpřístupňování elektronických verzí novějších českých knižních titulů. Prozatím se omezuje na možnost prohlížet a studovat publikace na půdě knihoven na monitorech knihovnických terminálů. Projekt je založen na ochotě ke spolupráci mezi knihovnami a nakladateli v České republice.

Tento projekt nyní není v popředí zájmu MKP, ale stále je na něj brán zřetel s potenciálem do budoucna.

Digitální knihovna

Městská knihovna se věnuje taktéž digitalizaci svého historického fondu. Vše začalo v roce 2008 projektem HISPRÁ, v jehož rámci bylo v letech 2008 – 2010 zdigitalizováno na 450 000 stran vzácných historických dokumentů, převážně z fondu Pragensí, ale také teatrální, hudební, uměnovědné a další literatury. Výstupy této práce byly zpřístupněny v digitální knihovně Kramerius, tehdy ještě v její starší, uživatelsky nepřilíživě přívětivé verzi (K3). V současnosti mají uživatelé možnost prohlížet si zdigitalizované dokumenty v novém rozhraní digitální knihovny (K5).

Městská knihovna v Praze nabízí v současnosti k prohlížení více než 8 000 děl, mezi nimiž je možné najít monografie, hudebniny, periodika i audio dokumenty. Více než 2 500 těchto děl není již vázáno autorskými právy a čtenáři si je tak mohou prohlížet kdekoli, nejen na pobočkách.

V uplynulých letech byl kladen důraz především na fond Pragensí, který byl silně ohrožen degradací kyselého papíru. V letech 2015 – 2016 pak došlo k rozsáhlé digitalizaci pražské židovské literatury v rámci projektu PRALIT. Během této doby bylo zpřístupněno v digitální knihovně přes 3 000 dokumentů s touto tematikou – převážně se jedná o hudebniny skladatelů židovského původu.

Ani v současnosti však není digitalizace zanedbávána. Každoročně se v MKP naskenuje na 50 000 stran dokumentů z ohroženého, vzácného nebo poničeného fondu. Knihovna se tak věnuje primárně záchranné digitalizaci. Do budoucna se zamýšlí například nad projektem záchrany rozsáhlého fondu výstřižků z Divadelního a filmového úseku, aby tak umožnila čtenářům snazší a pohodlnější přístup k tomuto atypickému druhu dokumentů.

Jelikož je digitalizace odvětvím, které se neustále vyvíjí, dohlíží i MKP na to, aby výsledky předchozí činnosti byly pořád aktuální a uživatelsky dobře přístupné – dochází proto postupně k migraci starších dat na novější formáty. Tento postup je nezbytný pro zachování stávající kvality služeb poskytovaných čtenářům. Z toho důvodu také MKP využívá ke zpracování moderní software a důsledně dbá na dodržování standardů NDK.

Digitalizace na zakázku

Součástí náplně práce Oddělení digitalizace je také umožňování digitalizace konkrétních děl na žádost jednotlivců z řad registrovaných čtenářů. Jedná se o službu zpoplatněnou, poskytovanou v souladu s autorským zákonem. I taková díla se po uplynutí stanovené lhůty dostávají do digitální knihovny, kde jsou dle autorského zákona zpřístupňována uživatelům.

Oborové databáze

Městská knihovna v Praze nabízí svým čtenářům přístup do více než desítky oborových databází z oblastí hudby, filmu, umění a vědy. Zastoupena je zde také *Open Library*, která umožňuje registrovaným čtenářům přístup k bezmála třem stům tisícům cizojazyčných elektronických knih.

E-SLUŽBY

Aby byla zachována uživatelská přívětivost, je zde samozřejmostí vzdálený přístup, kdy se registrovaní uživatelé s platným čtenářským průkazem mohou do databází přihlásit i z pohodlí svého domova.

Tato služba je využívána především studenty humanitních oborů a v celkovém počtu online služeb poskytovaných MKP hraje minoritní roli. Lze předpokládat, že přístup k oborovým databázím je více využíván ve vědeckých a univerzitních knihovnách. Přesto má tato služba své opodstatnění v rámci poskytování co nejkompaktnějších služeb veřejnosti.

Závěr

Městská knihovna v Praze neustále zlepšuje své služby v online prostředí, ať už se jedná o snazší zpřístupnění elektronických knih a jejich širší výběr, či aktuální a uživatelsky přívětivou digitální knihovnu. Mimoto se také aktivně podílí na vývoji nástrojů potřebných k udržování a postupnému zvyšování kvality poskytovaných služeb čtenářské obci i uživatelům z řad odborné veřejnosti, a zapojuje se do celostátních projektů, kterými jsou například *Portál knihoven* nebo *Česká digitální knihovna*.

Bc. Zuzana Hartmanová

zuzana.hartmanova@mlp.cz ■

(Městská knihovna v Praze)